

I Ogólnopolska Konferencja Naukowa – „Z dziejów zdrowia publicznego” (Łódź, 2-3 grudnia 2004)

W dniach od 2 do 3 grudnia 2004 roku w Łodzi odbyła się I Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Z dziejów zdrowia publicznego”.

Organizatorem konferencji były: Szkoła Zdrowia Publicznego Instytutu Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera w Łodzi, Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Polskie Towarzystwo Zdrowia Publicznego. Uczestnicy reprezentowali ośrodki naukowe z Bydgoszczy, Częstochowy, Gliwic, Krakowa, Lublina, Łodzi, Opola, Piotrkowa Trybunalskiego, Poznania, Słupska, Szczecina, Wrocławia oraz Warszawy.

Celem konferencji było zainicjowanie wielodyscyplinarnego spojrzenia na zdrowie ludów (narodów) i wybranych populacji z perspektywy dziejów, od czasów najdawniejszych do współczesnych, tj. do okresu po II wojnie światowej.

Wystąpienia zostały zaprezentowane w sześciu sesjach tematycznych: „Obrazy lekarzy, pacjentów oraz stanu ich zdrowia w literaturze pięknej”, „Sytuacja demograficzna w Europie i stan zdrowia arystokracji polskiej w dobie nowożytnej”, „Instytucjonalna i społeczna troska o zdrowie publiczne w Polsce w okresie zaborów”, „Zdrowie publiczne w Polsce w okresie II Rzeczypospolitej”, „Kwestie zdrowotne w Europie Wschodniej” oraz „Środowiskowe i organizacyjne aspekty zdrowia publicznego w Polsce po II Wojnie Światowej”.

Pierwszy dzień konferencji poświęcony był referatom z trzech pierwszych sesji tematycznych. Obradom pierwszej sesji przewodniczyła prof. dr hab. Bożena Płonka Syroka (Uniwersytet Wrocławski). W pierwszym referacie Anna Lasek (UAM) przedstawiła obraz lekarza w najwcześniejszych dziełach literatury greckiej. Autorka podkreślała w nim, że już w eposach Homera, lekarze byli szanowani i doceniani, gdyż nie tylko „potrafili dobywać z ciał strzały i leki stosować”, ale również leczyć niedomagania w racjonalny sposób: chirurgiczny (oczyszczanie, opatrywanie ran), farmaceutyczny (stosowanie ziół), czy też za pomocą diety. Choroby, których przyczyny nie były jasne starożytnym medykom, jako efekt działania demonów lub kary zesłanej przez rozgniewanych bogów, starano się leczyć za pomocą czarów, magicznych zaklęć i oczyszczeń. Powyższy wątek kontynuowała w swoim referacie Danuta Szaroszuk Socha (UAM). Autorka próbowała przedstawić zagadnienia medyczne dotyczące lekarzy i pacjentów na przykładzie epigramatu greckiego. Podkreślała, że w epigramatach informowano o przyczynie zgonu, o chorobie, jej przebiegu czy próbach jej zapobiegania, dziękowano za uzdrowienie, wyjaśniano przyczyny wdzięczności. W utworach poświęconych lekarzom, obok kpin z lekarzy konowałów, pojawiały się także teksty świadczące o szacunku, jakim medycyna cieszyła się w starożytności oraz o erudycji i profesjonalizmie antycznych przedstawicieli tego zawodu. Kolejny referat został wygłoszony przez Agnieszkę Tetrycz-Puzio (Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk). Autorka omówiła w nim stan zdrowia ludności ziem polskich od XI do XIII wieku, na podstawie zachowanych średniowiecznych źródeł narracyjnych. Autorka podkreślała w nim, że jakkolwiek podstawa źródłowa w odniesieniu do omawianego okresu jest niezwykle skąpa, co znacznie ogranicza kompleksowe przedstawienie i ocenę stanu zdrowia ludności ziem polskich, to zdecydowanie więcej informacji dostarczają średniowieczne źródła o problemach zdrowotnych przedstawicieli elit czy dynastii. Dużo mówią już same przydomki książąt, np. Bolesław Krzywousty, Mieszko I Płatonogi, Władysław Laskonogi, Henryk V Brzuchaty, Konrad II Garbaty. Autorka podkreślała również, iż ze źródeł wynika, że przedstawiciele dynastii piastowskiej z dwóch tendencji charakterystycznych dla średniowiecza wstrzemięźliwości, która wzmacnia oczyszczając oraz obfitości, która wzmacnia wypielniąc ulegali zdecydowanie tej drugiej tendencji.

Następnie głos zabrała Zinajda Pakholok (Wołyński Państwowy Uniwersytet), która zaprezentowała słuchaczom znaczenie medycyny ludowej w twórczości literackiej Mikołaja Kruszewskiego.

Pierwszą sesję zakończyła swoim wystąpieniem Krystyna Pietrych (Uniwersytet Łódzki). Podjęła ona próbę ukazania obrazów choroby i cierpienia we współczesnej poezji polskiej. Posłużyła się w tym celu twórczością: Aleksandra Wata, Mirona Białoszewskiego, Zbigniewa Herberta oraz Stanisława Barańczaka.

W ramach drugiej sesji znalazło się sześć referatów. Obradom tej sesji przewodniczył prof. dr hab. Tadeusz Srogosz (Częstochowa). Pierwszy z referentów, Edyta Wolter (SGGW, Warszawa) przedstawiła uczestnikom ewolucję przesłanek intrapersonalnej homeostazy duchowej poczynając od średniowiecza, kiedy zgodnie z paradygmatem symboliki religijnej, Bóg jest źródłem, a człowiek wszczepiony w Boże Misterium życia, poprzez ideę renesansowego humanizmu antropocentrycznego i barokowego humanizmu teocentrycznego, aż do epoki oświecenia ludzkiego rozumu. Andrzej Michalski (Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk) omówił z kolei zagrożenia mające wpływ na procesy demograficzne. Jednym z takich zagrożeń, jak podkreślał autor, była jakość i ilość dostępnej żywności oraz wybuchy epidemii. Kolejny referent, Anna Łysiak-Łątkowska (PAP, Słupsk) skupiła się na zdrowiu polskiej arystokracji w dobie Oświecenia. Zamierzeniem autorki było zaprezentowanie wizerunków bardziej i mniej znanych polskich arystokratek i szlachcianek oraz metod maskowania u nich śladów ospy, choroby, która pozostawiając trwałe blizny i deformując ciało uniemożliwiała realizację zamierzonych celów, silne przeżycia psychiczne i rezygnację z przyjemności światowego życia. Iwona Wołyniec (Częstochowa) omówiła koncepcję Stefana Garczyńskiego, autora „Anatomii Rzeczypospolitej Polskiej” – dotyczącą zależności zdrowia ludności Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII wieku od warunków bytu. Następnie głos zabrała Katarzyna Krawczyk (Częstochowa), która zaprezentowała słuchaczom działalność komisji boni ordinis (dobrego porządku) wobec kwestii sanitarno-zdrowotnych miast królewskich w XVIII wieku. Drugą sesję zakończył swoim wystąpieniem Jan Nosko (Szkoła Zdrowia Publicznego, Łódź). Podjął on próbę ukazania dwóch tematów. Jeden dotyczył wychowania zdrowotnego młodego księcia Adama Jerzego Czartoryskiego, a drugi natomiast omawiał zalecenia higieniczne księcia Michała Hieronima Radziwiłła dotyczące obiektów pałacowych w Nieborowie, czystości urzędów, jak i osób z nich korzystających. Autor posłużył się w tym celu dwoma oryginalnymi dokumentami z 1783r., z bogatej, liczącej 6 tysięcy tomów biblioteki Muzeum Narodowego w Nieborowie i zawierającej najważniejsze dzieła medyczne XVIII wieku opublikowane w języku łacińskim, niemieckim, francuskim, włoskim i angielskim.

W ramach trzeciej sesji znalazło się siedem referatów. Obradom sesji przewodniczył doc. dr hab. Jaromir Jeszke (PAN, Warszawa). Wystąpienia rozpoczął Tadeusz Srogosz (Częstochowa), który zaprezentował słuchaczom dylematy zorganizowania Kolegium Medycznego w I Rzeczypospolitej. Kolejny referent, Marcin Winiarz (Uniwersytet Wrocławski), skupił się na ochronie zdrowia mieszkańców rozwijających się ośrodków miejskich w Królestwie Polskim w latach 1815 - 1863. Z kolei Tomasz Tokarek (Uniwersytet Wrocławski) mówił o opiece lekarskiej nad pensjonariuszami Ogólnego Schronienia Ubogich w latach 1816 - 1914, jako formie działalności charytatywnej w Krakowie. Następne wystąpienie, autorstwa Ewy Kałamackiej, dotyczyło wpływu aktywności ruchowej na zdrowie. Podkreślano w nim, że zależność tę kojarzono w różnych epokach na różnej zasadzie i z różną siłą. Autorka starała się wykazać, że przyczynkiem do rozwoju edukacji zdrowotnej było lenistwo ruchowe, któremu zaczęli ulegać Polacy w XIX wieku. Poprzez popularyzowanie wiedzy o zdrowiu lekarze podkreślali, że ruch jest niezbędny dla zdrowia. Jednak do XIX wieku jedynym środkiem informacji i działalności w zakresie promocji zdrowia było słowo drukowane. Dopiero w XIX wieku pojawiły się instytucje służące realnemu doskonaleniu zdrowia. W następnym referacie autorstwa Włodzimierza Kaczorowskiego i Antoniego Maziarza (Uniwersytet Opolski), zaprezentowano słuchaczom udział żeńskich zgromadzeń zakonnych w opiece zdrowotnej na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku. Podkreślono w nim i zaprezentowano również sytuację zdrowotną na Śląsku, aktywność Kościoła katolickiego w zakresie opieki zdrowotnej i społecznej oraz działalność medyczną sióstr w opinii społecznej. Walentyna Krystyna Korpalska (Akademia Medyczna, Bydgoszcz) mówiła o wpływie ustawodawstwa niemieckiego na rozwój instytucji ochrony zdrowia publicznego na ziemiach polskich pod zaborem pruskim. Autorka wystąpienia podkreślała, że pruskie ustawodawstwo medyczne

z drugiej połowy XIX wieku było pionierskie w stosunku do podobnych rozwiązań w zaborze rosyjskim i austriackim, jednakże dyrektywy i restrykcyjny charakter systemu opieki zdrowotnej, w specyficznych warunkach, pod obcym panowaniem był odbierany z niezrozumieniem i nieraz bojkotowany. Trzecią sesję zakończył swoim wystąpieniem Marek Dutkiewicz (Akademia Świętokrzyska, Filia Piotrków Trybunalski). Podjął on próbę ukazania krakowskich placówek medycznych Legionów Polskich w latach 1914-1917. Autor wystąpienia przedstawił słuchaczom nie tylko działalność krakowskich szpitali wojskowych, ośrodka leczenia, rehabilitacji i nauki dla inwalidów legionowych, ale także działalność Ambulatorium Dentystycznego Legionów Polskich zorganizowanego i prowadzonego społecznie przez stomatologów pod kierunkiem prof. Wincentego Łebkowskiego oraz działalność laboratorium prof. Odo Bujwida zaopatrującego bezpłatnie formacje legionowe w szczepionki.

Kolejne wystąpienia miały miejsce drugiego dnia obrad. Sesji czwartej współprzewodniczyli: prof. dr hab. med. Tadeusz Brzeziński (Pomorska Akademia Medyczna) oraz prof. dr hab. Andrzej Felchner (Akademia Świętokrzyska, Filia Piotrków Trybunalski). Sesję rozpoczęła swoim wystąpieniem Małgorzata Olszewska (Akademia Świętokrzyska, Filia Piotrków Trybunalski). Przedstawiła ona uczestnikom kwestie zdrowotne w szkolnictwie II Rzeczypospolitej. Szczególną uwagę skupiła autorka na sytuacji zdrowotnej szkolnictwa wołyńskiego, na Kresach oraz Polski centralnej w okresie międzywojennym. Sebastian Kulesza (Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin) z kolei omówił zagadnienia wychowania seksualnego w szkolnictwie II Rzeczypospolitej. Autor wystąpienia starał się wykazać, że podejście do tego zagadnienia było zróżnicowane. Kwestii wychowania seksualnego nie normowały dostatecznie nieliczne i ogólnikowe zarządzenia administracyjne wydawane przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Miejsce na te zagadnienia pozostawiano jedynie w ramach zajęć z biologii, w wychowaniu moralnym i religijnym oraz w zakresie działalności lekarzy szkolnych. Istotne znaczenie dla realizacji wychowania seksualnego miała niewątpliwie postawa Kościoła, a zwłaszcza encyklika papieża Piusa XI, która krytykując te zagadnienia wpłynęła na zahamowanie realizacji tej kwestii. Małgorzata Połuszna (Akademia Medyczna, Poznań) skupiła się na stanie sanitarno-higienicznym wsi polskiej w okresie II Rzeczypospolitej. Autorka wystąpienia podkreśliła w nim, że wieś polska była bardzo zaniedbana. Wiele do życzenia pozostawiał nie tylko stan mieszkań, ich usytuowanie czy warunki otoczenia, które w poważnym stopniu oddziaływały na zdrowie ludności wiejskiej, ale istotne znaczenia miał też stan urządzeń sanitarnych oraz zaopatrzenie ludności w zdrową wodę. Marek Sioma (UMCS, Lublin) natomiast zaprezentował administracyjne aspekty działalności prozdrowotnej Ministra Spraw Wewnętrznych Sławoja Składkowskiego. Autor położył nacisk na ukazanie wysiłków Składkowskiego na rzecz podniesienia higieny społeczeństwa poprzez pryzmat jego osobistych i urzędowych działań w tym kierunku. Następnie głos zabrał Robert Litwiński (UMCS, Lublin), który starał się wykazać jak duży wpływ na zdrowotność policjantów w okresie międzywojennym miały warunki panujące w miejscu pracy. Kolejne wystąpienie, autorstwa Michała Musielaka i Doroty Hędzelek (Akademia Medyczna, Poznań), dotyczyło bardzo ciekawych poglądów polskich i amerykańskich eugeników na temat „osób małowartościowych”. Podkreślono w nim, że według eugeników amerykańskich celem polityki zdrowotnej państwa nie powinna być ochrona ludzi przed złym środowiskiem, ale przed gwałtownym przyrostem osób eugenicznie małowartościowych, gdyż pewne choroby społeczne przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Z kolei eugenicy polscy wysunęli tezę, że I wojna światowa doprowadziła nie tylko do nadmiernego spadku liczby ludności, ale przede wszystkim spowodowała eliminację i degenerację „najwartościowszego elementu polskiego”. Janusz Kłapeć (UMCS, Lublin) przedstawił charakterystykę stanu sanitarnego miasta Lublina oraz omówił rozwój placówek służby zdrowia w okresie międzywojennym. Przedstawiona została baza szpitalna jaką dysponowało miasto wraz z krótką charakterystyką poszczególnych placówek, zakres i charakter lecznictwa samorządowego i prywatnego działającego w Lublinie oraz związanych z nim ludzi. Autor zaprezentował także krótki rys historyczny działalności Pogotowia Ratunkowego oraz PCK. Sesję czwartą zakończył swoim wystąpieniem Zdzisław Jezierski (Uniwersytet Medyczny, Łódź). Podjął on próbę ukazania problematyki zdrowia publicznego w polityce hitlerowskich Niemiec na terenie okupowanej Polski w latach 1939-1945.

W ramach sesji piątej wygłoszono trzy referaty, a obradom przewodniczył prof. dr hab. Adam Paluch (Uniwersytet Wrocławski). Jako pierwszy referent wystąpił Paweł Olszewski (Akademia Świętokrzyska, Filia Piotrków Trybunalski). Przedstawił on słuchaczom stosunkowo mało znaną kwestię pomocy dla ludności ormiańskiej po I wojnie światowej. Efektem tych działań – jak podkreślał referent – było uratowanie od śmierci tysięcy osób. Wystąpienie Hanny Havshykowej (UMCS, Lublin) dotyczyło działalności kościoła Adwentystów Dnia Siódmego na Ukrainie na rzecz zdrowia. Mówczynie podkreślała w nim, że w działaniach podejmowanych na rzecz zdrowia kościoła adwentystów wykorzystuje profilaktyczne programy zdrowotne, organizuje wystawy, prowadzi kilkudniowe zajęcia terapeutyczne, naucza podstaw zdrowego stylu życia. Sesję tę zamykała swoim wystąpieniem Danuta Penkala Gawęcka (UAM). Przedstawiła ona referat nt.: „Promocja zdrowia czy nowej religii. Popularyzacja systemu naturalnego uzdrawiania Porfirego Iwanowa w Kazachstanie”. Autorka podkreślała w nim, że tzw. „ruch iwanowców” propaguje system naturalnego uzdrawiania, polegający na hartowaniu ciała poprzez oblewanie ciała zimną wodą, przestrzeganie postów oraz doskonalenie ducha. Coraz częściej praktyki „naturalnego uzdrawiania” wprowadzane są w przedszkolach i szkołach oraz w centrach rehabilitacji dzieci.

Obradom ostatniej sesji przewodniczyli: prof. dr hab. Stanisław Tarkowski (Łódź) oraz dr Włodzimierz Piątkowski (UMCS, Lublin). Otworzył ją swoim wystąpieniem Zbigniew Jastrzębowski (Politechnika, Częstochowa). Jego referat dotyczył kwestii zdrowia publicznego w doktrynie welfare state. Dla zobrazowania problemu autor posłużył się dokumentami organizacji międzynarodowych (WHO) oraz Unii Europejskiej i Rady Europy. Elżbieta Więckowska (Akademia Medyczna, Wrocław) z kolei omówiła postępowanie z chorymi na gruźlicę w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej. Autorka szczególną uwagę zwróciła na kompetencje Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarjatu do Walki z Epidemiami, którego działalność w istotny sposób przyczyniła się do stopniowego wygaszania ognisk gruźlicy w społeczeństwie. Ryszard Szozda (Gliwice), kolejny mówca tej sesji, przedstawił referat pt. „Znawca i biegły sądowy z dziedziny medycyny sądowej na ziemiach polskich”. Autor stwierdził, że analiza przepisów dotyczących problematyki biegłych sądowych prowadzi do wniosku, iż niestety do tej pory nie zdołano uwzględnić wszystkich koniecznych uwarunkowań w zakresie czynności biegłych sądowych. Następnie głos zabrała ponownie Elżbieta Więckowska, która wygłosiła referat pt. Monar jako organizacja pozarządowa. Autorka podjęła próbę ukazania działań profilaktyczno-edukacyjnych w okresie 25 lat istnienia Monaru. Małgorzata Hofman (UAM, Poznań) z kolei omówiła zależność zdrowia od warunków pracy i wykonywanej pracy od zdrowia na przykładzie pedagogów z miasta Kościana w województwie wielkopolskim. Agnieszka Owsianka skupiła się na organizacji i działalności Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1975-1998. Autorka omówiła zadania i cele Wydziału, przeanalizowała działania dążące do podwyższenia poziomu zdrowia wśród ludności województwa oraz zaprezentowała działania uwzględniające potrzeby społeczeństwa. Małgorzata Leźnicka (Bydgoszcz) z kolei zaprezentowała w swoim wystąpieniu województwo kujawsko-pomorskie jako województwo promujące zdrowie. Autorka przedstawiła uczestnikom program pod nazwą „Województwo Promujące Zdrowie”, który realizuje województwo oraz etapy działań z orientacją na zasoby, potrzeby, zagrożenia środowiskowe, indywidualne i rodzinne oraz cele lokalnej polityki zdrowotnej. Wiesław Ślósarz (Uniwersytet Wrocławski) omówił ewolucje postaw w zakresie zdrowia seksualnego. Referent podkreślał, że wynika ona głównie z postępu wiedzy, upowszechnienia edukacji seksualnej i przemian obyczajowych. Sesję zakończyło wystąpienie Jadwigi Rakowskiej, która zaprezentowała słuchaczom referat pt. „Relacja człowiek – środowisko naturalne w kontekście historycznym”.

Konferencję zakończono krótkim podsumowaniem i zapowiedzią, że przedstawione referaty ukażą się w druku.

Małgorzata Postusznna